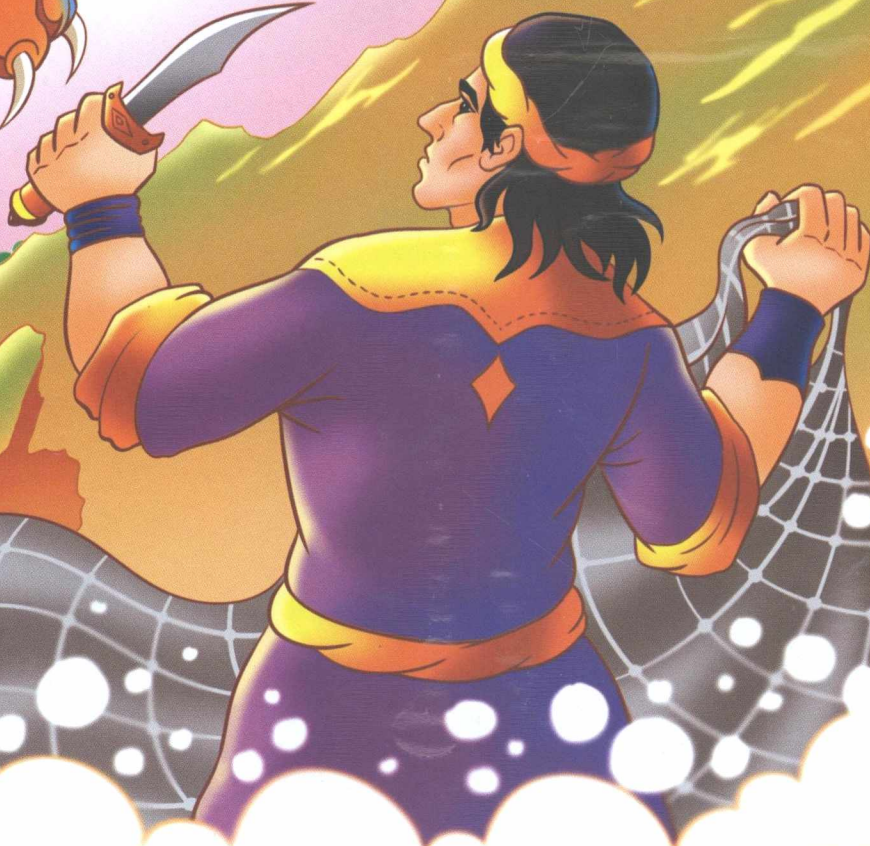

Ўзбек
xalq ertaklari:

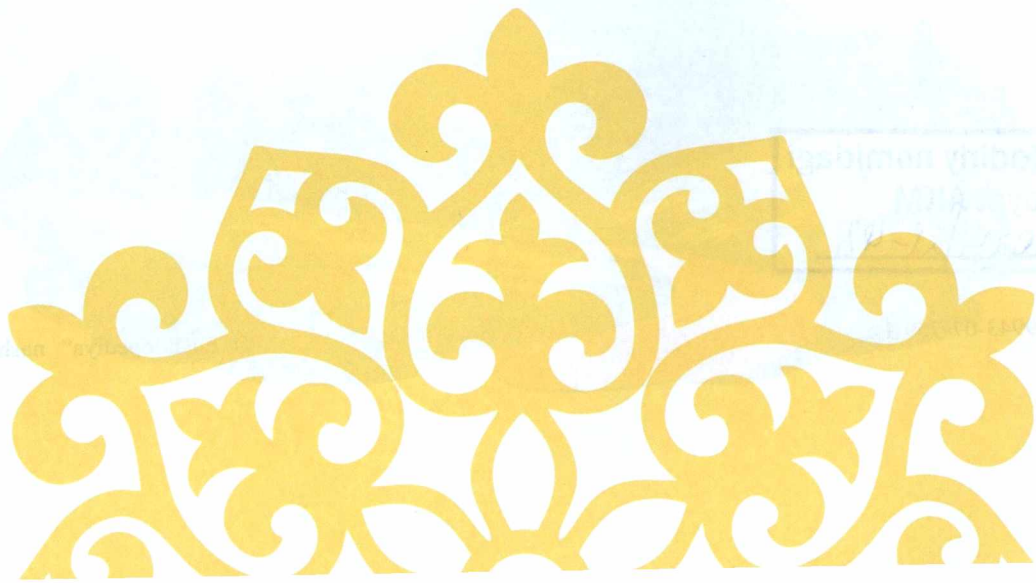
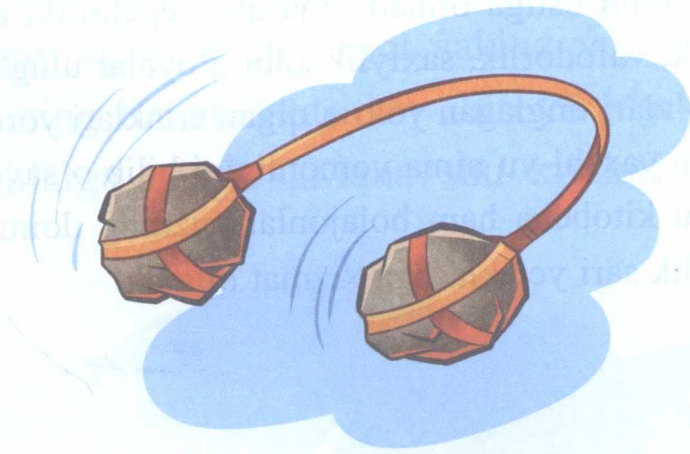
MUQBIL TOSHOTAR

O'ZBEK
XALQ ERTAKLARI

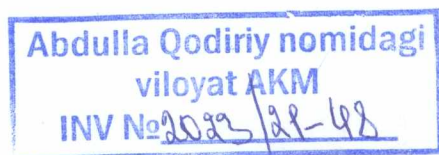
MUQBIL TOSHOTAR

Ertaklar xalq og'zaki ijodining eng boy va rang-barang janrlaridan biridir. Ular sodda va tushunarli bo'lgani uchun har qanday kitobxon ongiga tez yetib boradi. Ertaklarda xalqning kelajakka bo'lgan ishonchi, adolatning adolatsizlik ustidan g'alabasi, yorug'likning zulmatni yengishi, ozod va baxtiyor hayotga erishish g'oyalari yorqin obrazlar orqali tasvirlanadi. Yaramas odatlar, noma'qul illatlar tanqid ostiga olinadi, mardlik, epchillik, dovyuraklik, mehnatsevarlik, halollik, vafodorlik, saxiylik kabi g'oyalar ulug'lanadi.

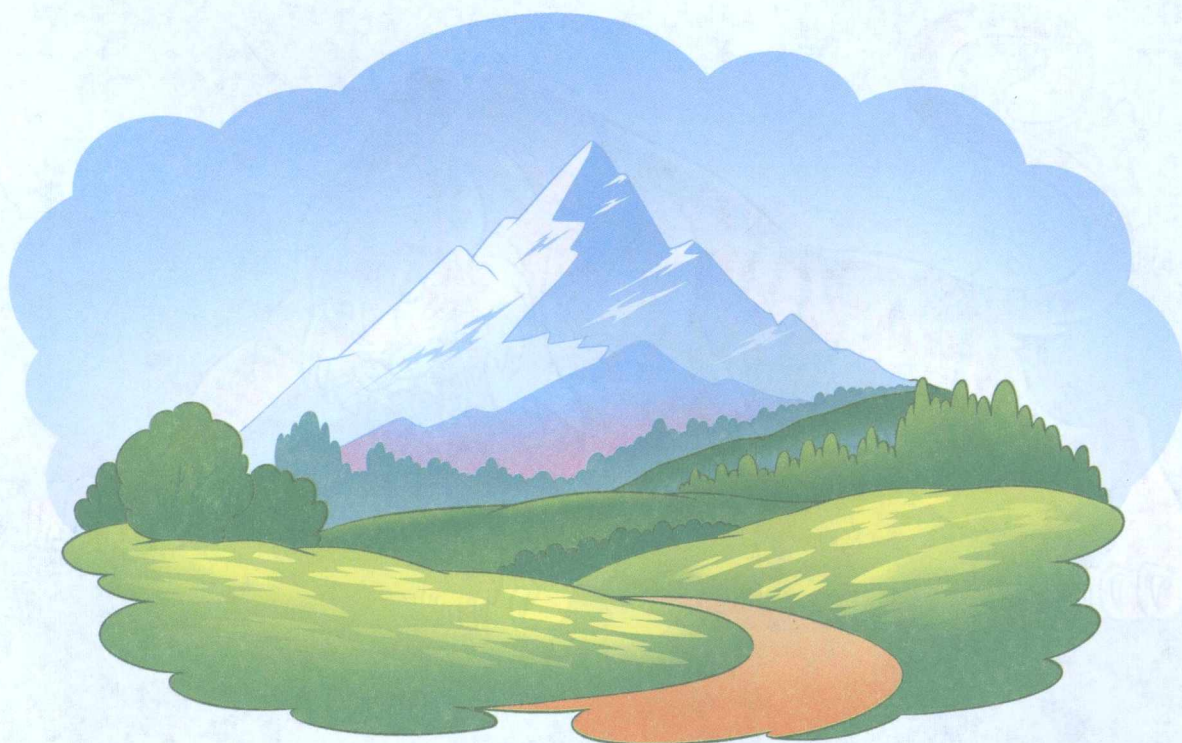
Kichkintoylar o'zlari tinglagan yoki o'qigan ertaklari yordamida atrof olam bilan tanishib, nima yaxshi-yu nima yomonligini bilib o'saveradilar.

O'ylaymizki, bu kitobcha ham bolajonlarimizning doimiy hamrohiga aylanadi, ularni ezgulik sari yetaklashga xizmat qiladi.

MUQBIL TOSHOTAR

Bir bor ekan, bir yo‘q ekan. O‘tgan zamonda Buxoro shahrida bir zolim podsho bo‘lgan ekan. Podshoning bir chiroyli qizi bor ekan. Uning ismi Mehrinigor ekan. Yuzining nuri oyni xira qilar ekan. Mehrinigor chiroyli, kuchli va g‘ayratli qiz ekan. Yuziga niqob tortib, xuddi yigitlar singari, yonida qilich-qalqon osib, ko‘p vaqtini ovda o‘tkazar ekan. Mehrinigor bir kuni sakkiz yuz yigit bilan ovga chiqibdi, yura-yura bir tog‘ga yetibdi. Tog‘ juda baland ekan. Bir tomoni to‘qay ekan. Mehrinigor sakkiz yuz yigit bilan tog‘ni aylanib yursa, uning bir chekkasidan chiroyli kiyik chiqib qolibdi. Mehrinigor yigitlarga qarab: „Mana shu kiyikni o‘rtaga olinglar,

uni tirikligicha tutishimiz kerak, kiyikni kim qochirib qo‘ysa, shu odamga jazo beraman“, debdi. Sakkiz yuz odam har tarafdin davra olib kiyikka kamon tashlabdi. Kiyik chaqqonlik qilib malikaning yonidan o‘tib qochib ketibdi. Malika g‘azablanib, kiyikning ketidan ot qo‘yibdi. Ketayotganida oldidan bir yo‘lbars chiqib, malika tomoniga yuguribdi. Ot yo‘lbarsdan hurkib orqaga tislangan ekan, malika otdan yiqilib tushibdi. Yo‘lbars malikaga yetishiga ikki qadam qolganda, shu atrofda mol boqib yurgan bir cho‘pon yigit tosh otib yo‘lbarsni qulatibdi va yugurib kelib malikani o‘rnidan turg‘azibdi. Uning betakror husnini ko‘rgan cho‘pon yigit, unga oshiq bo‘lib qolibdi. Shu vaqt yetib kelgan sakkiz yuz askar malikani begona yigit bilan ko‘rib hayron bo‘lishibdi. Cho‘pon nima qilishini bilmay qotib qolibdi. Malika esa darhol otiga minib, uni qutqargani uchun

qo‘lidagi uzugini cho‘ponga uzatibdi va saroyga qaytibdi. Malika saroyga qaytgandan keyin ancha vaqtgacha ovga chiqmabdi. Uning ishqida ado bo‘layozgan cho‘pon esa o‘sha kuni uyiga bazo‘r yetib kelib, qattiq kasal bo‘lib yotib qolibdi. Cho‘pon tog‘ xalqining eng yaxshi ko‘rgan farzandi ekan, uning laqabi Muqbil toshotar ekan. Muqbilning to‘satdan kasal bo‘lib qolganiga tog‘ xalqi hayron bo‘libdi. Muqbil tog‘ xalqining podasini boqib, uni yirtqich hayvonlardan saqlar ekan. U har qanday yirtqich hayvonni bitta tosh bilan urib yiqitar ekan. Yirtqichlar ham Muqbildan qo‘rqib, tog‘ xalqining yaqiniga, poda boqiladigan yaylovlarga yo‘lamas ekan. U kasal bo‘lib qolgach, yirtqichlar tog‘ xalqining moliga hujum qila boshlabdi. Muqbil toshotarning qartayib qolgan otasi bilan onasi bor ekan. Ular Muqbilning kasaliga kuyib yig‘lashar ekan. Tog‘ odamlari Muqbilni har kuni ko‘rgani kelishar ekan. Ularning ichida bir donishmand chol bor ekan. U bir kuni Muqbildan so‘rabdi:

– O‘g‘lim, sening kasaling unaqa-bunaqa kasal emas, ishq kasali bo‘lsa kerak. Rostini ayt, bolam, bu dard senga qayerdan keldi? Kimga oshiq bo‘lib qolding?

Muqbil yotgan joyida o‘ksinib:

– Ey ota, nimasini so‘raysiz. Mening dardim tuzalmaydigan dardga o‘xshaydi, – debdi. Shunda chol yana:

– Jon bolam, yuragingdagi dard-hasratingni ayt. Agar sen yaxshi ko‘rgan qiz osmondagi oy bo‘lsa ham olib beramiz, – debdi. Cho‘pon malikani ko‘rganini, uning uzuk berganini birma-bir aytibdi. Chol yigitning dardi ishqdan ekanligini bilib, bu sirni tog‘ xalqiga aytibdi:

– Bizning Muqbil toshotarimiz malika Mehrinigorga oshiq bo‘libdi. Endi bunga biz biror iloj topishimiz kerak, bo‘lmasa Muqbilning dardi yana og‘irlashadi, – debdi. Tog‘ odamlari o‘ylashib turib:

– Podsho qizini Muqbilga bermaydi, – deyishibdi. Keyin ulardan biri:

– Shunday bo‘lsa ham kishi yuborib ko‘ramiz, bersa bergani, bermasa boshqa biror chora ko‘rarmiz. Muqbilni yo tilagiga yetkazamiz, yo podshoning g‘azabiga uchraymiz, – debdi. Donishmand chol bir qancha kishini ergashtirib, podsho qiziga sovchi bo‘lib boribdi. Podsho ularga qarab:

– Xo‘sh, nima arzlaring bor? – deb so‘rabdi. Donishmand chol hamma voqeani bayon qilib, keyin:

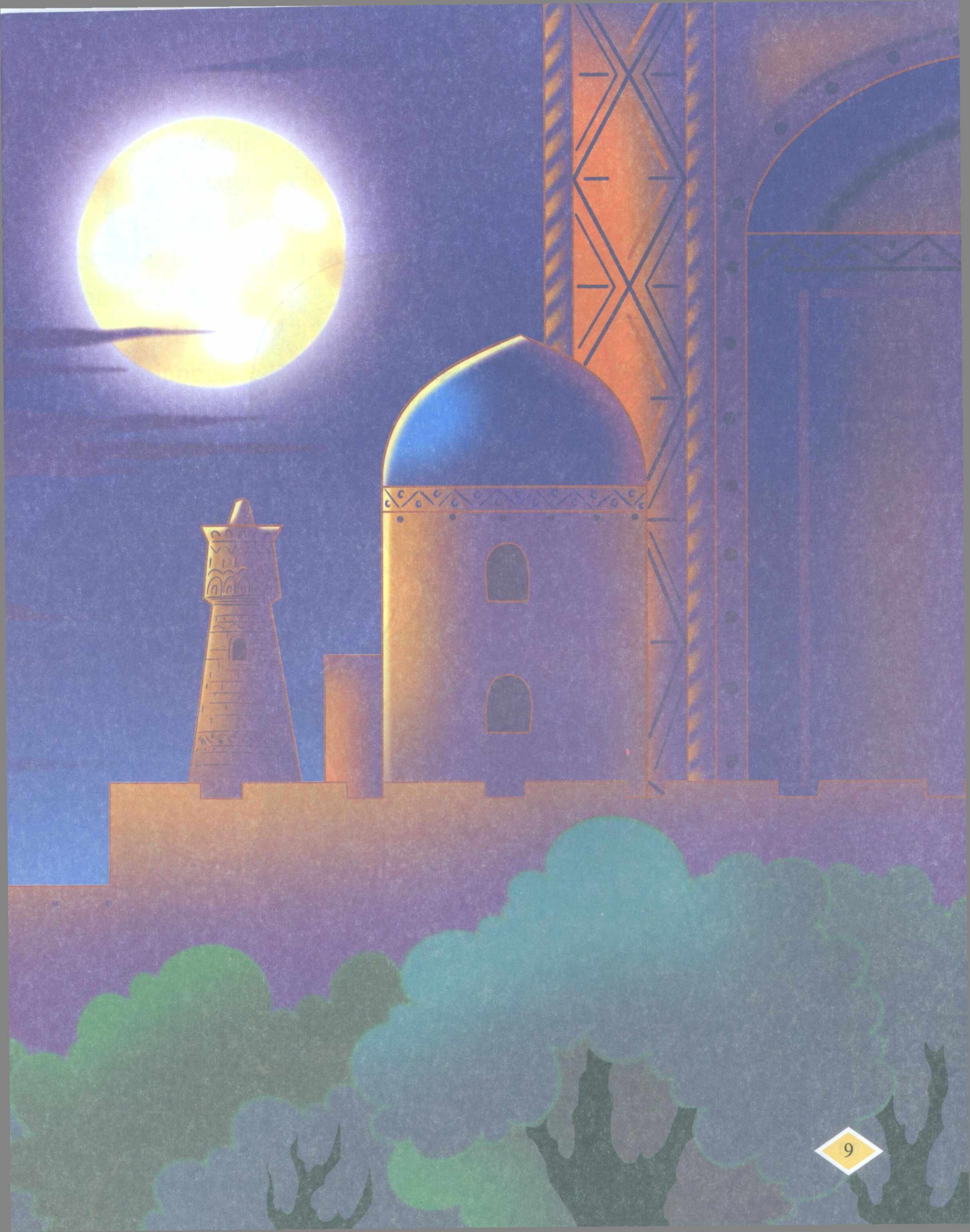
– Shohim, biz qizingizni kelinlikka so‘rab keldik, – debdi. Podsho tutaqib ketib:

– E nodonlar, mening qizimga senlar sovchi bo‘lib keldilaringmi? Bu qanday nomus, yo meni mensimaysanlarmi? – deb sovchilarni zindonga solibdi. Keyin lashkarlariga qarab:

– Hammangiz borib sahroyilarning mol-mulkini olib keling. Muqbilni esa tiriklayin tutib keltiring! – debdi. Lashkarlar tog‘ odamlarining mol-hollarini och bo‘riday talab, ko‘p jabr-zulm qilibdilar. Muqbilning otasi hamma voqeani o‘g‘liga aytib beribdi.

Shunda Muqbil:

– Hali meni deb bechora xalq shu ahvolga tushdimi, – debdi-yu, palaxmonini yelkasiga osib, jang bo‘layotgan joyga ot choptirib ketibdi. Borib qarasa, podsho lashkarlari hali ham xalqni ezib,

yanchib talayotgan ekan. Muqbil darhol toshotari bilan ularga qarshi jang boshlabdi. Lashkarlarning allaqanchasini qirib tashlabdi. Qolganlari o‘rdaga qochib borib, podshoga arz qilishibdi:

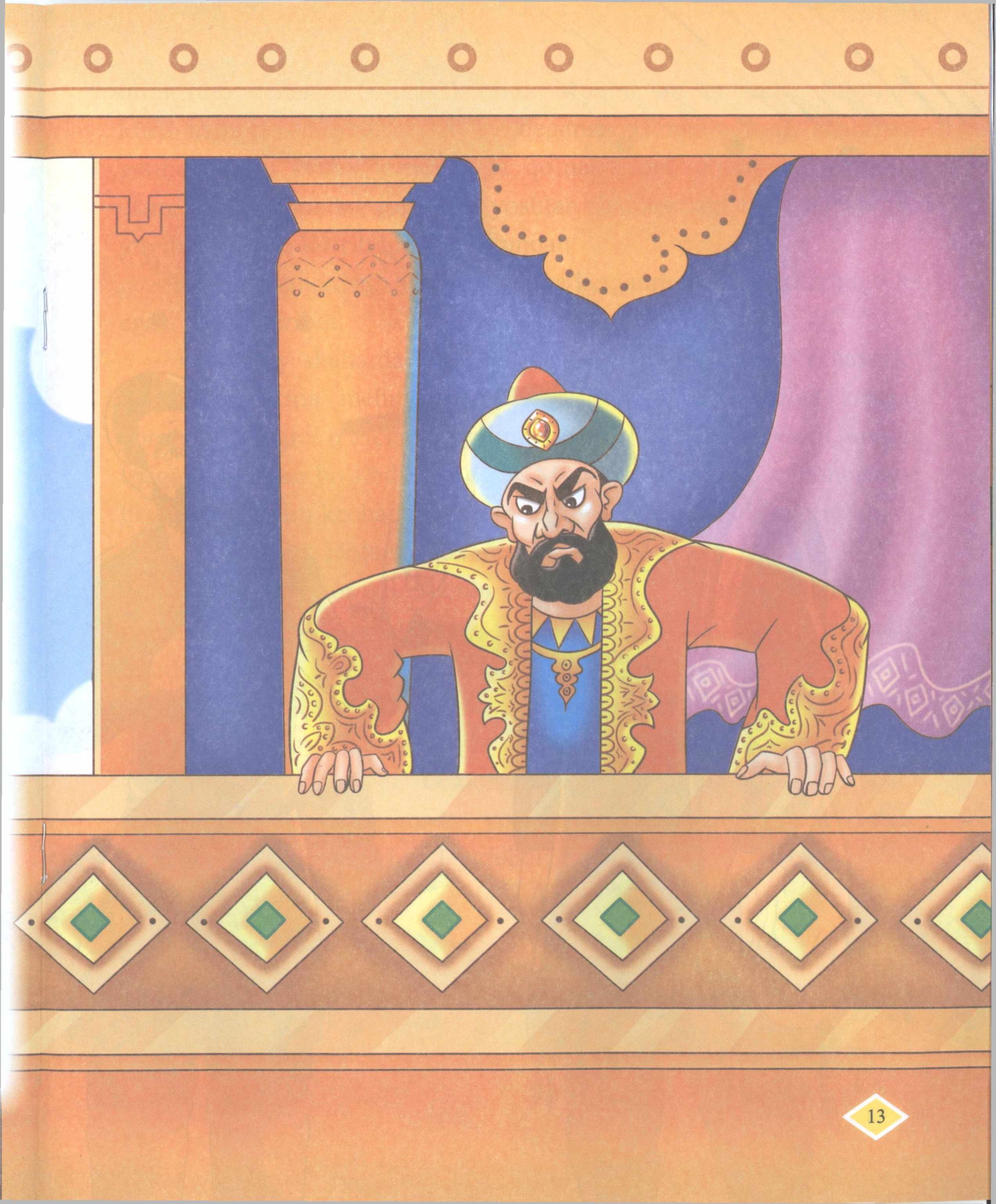
– E shohi olam, Muqbil toshotar juda zo‘r yigit ekan. Har qanday odamni bir musht ursa, til tortqizmay o‘ldirar ekan. Bir qancha lashkar o‘ldi, biz esa qochib qutuldik.

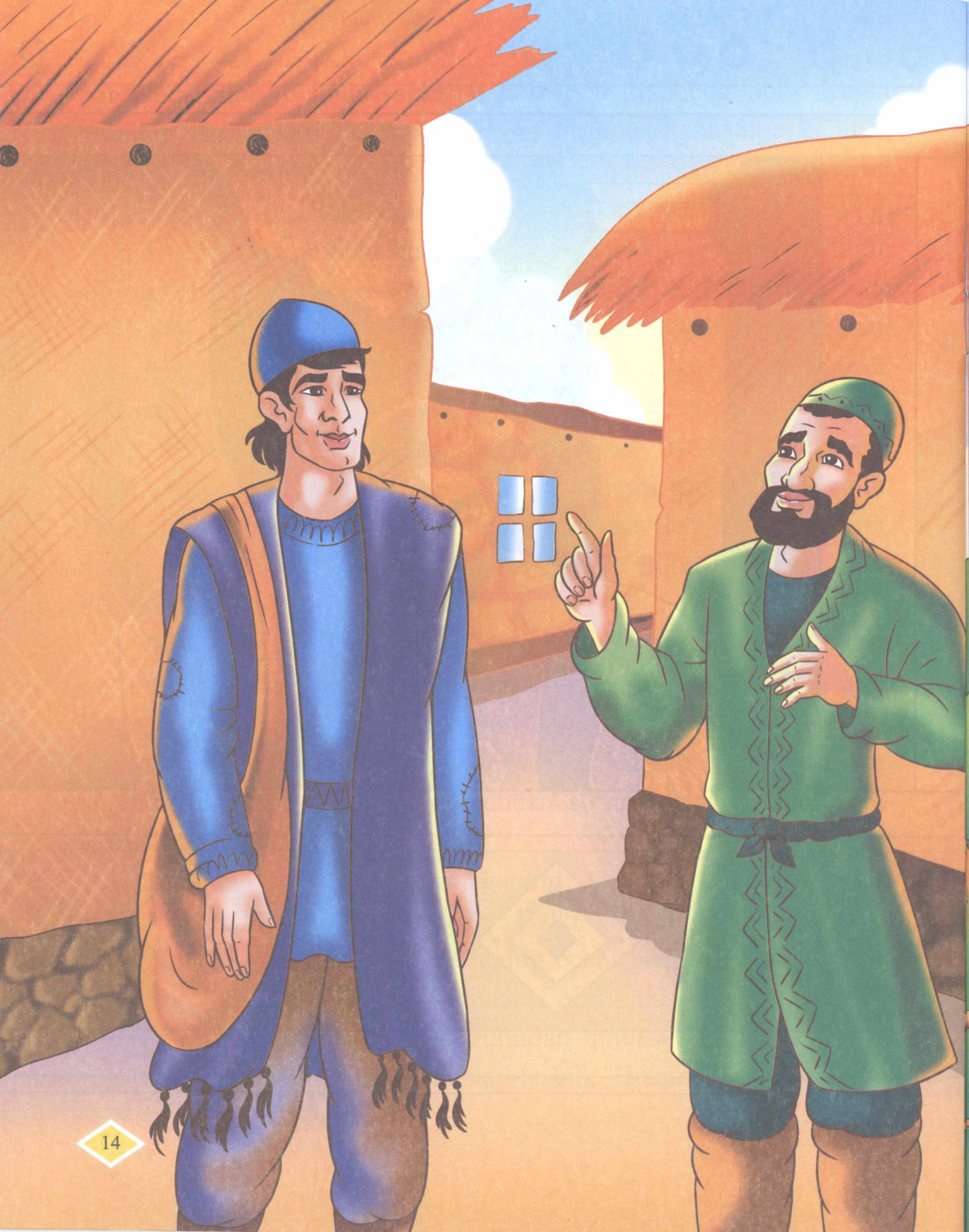
Podsho bo‘g‘ilib, butun lashkarini yig‘diribdi va o‘zi bosh bo‘lib jangga kiribdi. Muqbil uzoqdan turib tosh bilan podsho lashkarlarining boshlarini uchiraveribdi. Muqbilga baravar kelolmasligiga ko‘zi yetgan podsho, unga mana shu xatni yuboribdi: „E, pahlavon yigit! Qizimni senga berishga roziman. Lekin bir shartim bor: ikki qo‘lingda to‘rtttadan sakkizta yo‘lbarsni yetaklab kelasan. Agar shu shartimni bajo keltirsang, qizim seniki“. Muqbil bu shartni qabul qilibdi, ammo podshodan zindonda yotgan begunohlarni chiqarib yuborishni talab qilibdi. Podsho bu talabni qabul qilib, zindonda-gilarni bo‘shatib yuboribdi. Muqbil tog‘ xalqidan rozilik olib, yakka o‘zi yo‘lbars qidirib ketibdi. Yura-yura bir to‘qayzorga yetibdi. U yerda uxlab yotgan bir yo‘lbarsni ko‘rib qolibdi. Vaqtni qo‘ldan bermay, borasolib uni bo‘g‘ibdi. Yo‘lbars o‘rnidan turib Muqbil bilan olisha ketibdi. Muqbil yo‘lbarsni mahkam bo‘g‘ib olib, mushuk boladay qo‘lida o‘ynatib, bir-ikki marta yerga uribdi. Yo‘lbars gangib qolgandan keyin, tumshug‘iga behush qiladigan dori tutib, uni hushidan ketkizibdi. So‘ng burnidan buroz solib, yo‘g‘on zanjir bilan daraxtga bog‘lab, ikkinchi yo‘lbarsni qidirgani yana yo‘lga tushibdi. Yurib-yurib bir tog‘ga chiqibdi, u yerda yana bir yo‘lbarsga duch kelibdi. U bilan olishib, uni ham yengibdi: zanjir bilan daraxtga

bog‘labdi. Shu yo‘sinda sakkizta yo‘lbarsni tutib bog‘labdi. Keyin ularning hammasini bir joyga yig‘ib, birin-ketin hushiga keltirib, tepib-tepib qo‘rqitib qo‘yibdi. Yo‘lbarslar qo‘rqqanidan boshlarini quyi solib, dir-dir titrar emish. Muqbil sakkiz yo‘lbarsni yetaklab yo‘lga tushibdi, yettinchi kuni kechqurun qishlog‘iga yetib kelibdi. Uning o‘lja bilan omon-eson kelganini ko‘rgan qishloq xalqi juda sevinibdi. Muqbil erta bilan qo‘lida to‘rttadan sakkizta yo‘lbarsni yetaklab, podsho saroyiga boribdi. „Muqbil toshotar shartni bajarib, sakkizta yo‘lbarsni yetaklab kelayotir“, deb hammaning yuragiga g‘ulg‘ula tushibdi. Odamlar uni ko‘rishlari bilan to‘s-to‘polon qilib qocha boshlashibdi. Yasovullar bu xabarni shohga yetkazibdi. Podshoni vahima bosib: „Men uni o‘lib ketar deb o‘ylagan edim, attang, tirik qolibdi“, deb bir qancha lashkar bilan Muqbilni kutib olishga chiqibdi.

– Balli, o‘g‘lim, balli! Shartimni bajaribsan. Endi qo‘lingdagi yo‘lbarslarni tog‘ga eltib, o‘sha yerda terilarini shil. Bu ishni qilib kelganingdan keyin senga yana bir shartim bor. Bu shartim shuki, Hotamtoyning boshini kesib keltirasan. Uning bitta yaxshi oti bor, shuni ham olib kelasan. Ana shundan so‘ng senga qizimni bera-man. – debdi shoh.

Shohning va‘dasida turmaganligi Muqbil toshotarga yoq-mabdi. Muqbil o‘zicha o‘ylabdi: „Balki Hotam qaroqchi, xalqqa jabr qiluvchi kishidir. Bo‘lmasa uning boshi podshoga nima uchun kerak bo‘ladi. Xo‘p, mayli, shunday ekan, ikkinchi shartni ham o‘rniga qo‘yay. Shoyadki xalq zulmdan qutulsa“. So‘ngra Muqbil qishloqdagi yor-do‘stlari bilan xayrlashib, Hotamning boshi bilan

otini olib kelishga jo'nab ketibdi. Muqbil bir qalandar suratiga kirib safarga chiqibdi, to'rt oy deganda Hotamtoyning shahriga yetibdi. „Shu kecha biron joyda qo'nay“, deb o'ylab borayotgan ekan, katta anhor bo'yida qirq yoshlar chamasidagi bir odam otini yuvib turganini ko'ribdi. Muqbil undan:

– Hotam shahardami yo biror yoqqa ketganmi? – deb so'rabdi. Ot egasi javob beribdi:

– Hotamtoy shaharda. Yo'l bo'lsin, yigit. Musofirga o'xshaysiz. Bugun biznikida mehmon bo'ling, Hotamtoyning oldiga ertaga borarsiz. Muqbil o'zicha: „Ayni muddao bo'ldi“, deb sevinib, uning uyiga boradigan bo'libdi. Uy egasi Muqbilni yaxshilab mehmon qilibdi. Vaqt yarim kechadan og'ganda uy egasi Muqbildan so'rabdi:

– Yaxshi yigit, Hotamtoyda nima ishingiz bor edi?

– Zarur ishim bor edi. Siz uni taniysizmi? O'zi qanday odam?

– Ha, Hotamni taniyman, u shu shaharning kattasi bo'ladi. Shunday bo'lsa ham boshqa shohlar singari taxtda o'tirmaydi, faqir singari xalq orasida yuradi. U kishida qanday ishingiz bor edi? – deb yana so'rabdi uy egasi. Shunda Muqbil ancha noqulay ahvolga tushib, biroz jim qolibdi. O'zicha: „Hotamtoy xalq orasida yursa, fuqaroga yomonlik qilmasa, yomon odam emas ekan-da“, deb o'ylabdi va uy egasiga bunday debdi:

– Men juda hayron bo‘lib qoldim. Yurtimiz podshosining amri bilan Hotamning boshini olib ketgani kelgan edim. Gapingizga qaraganda Hotam juda bahodir yigit ko‘rinadi. Men endi u bilan maydonda qanday olishar ekanman?

Uy egasi Muqbildan:

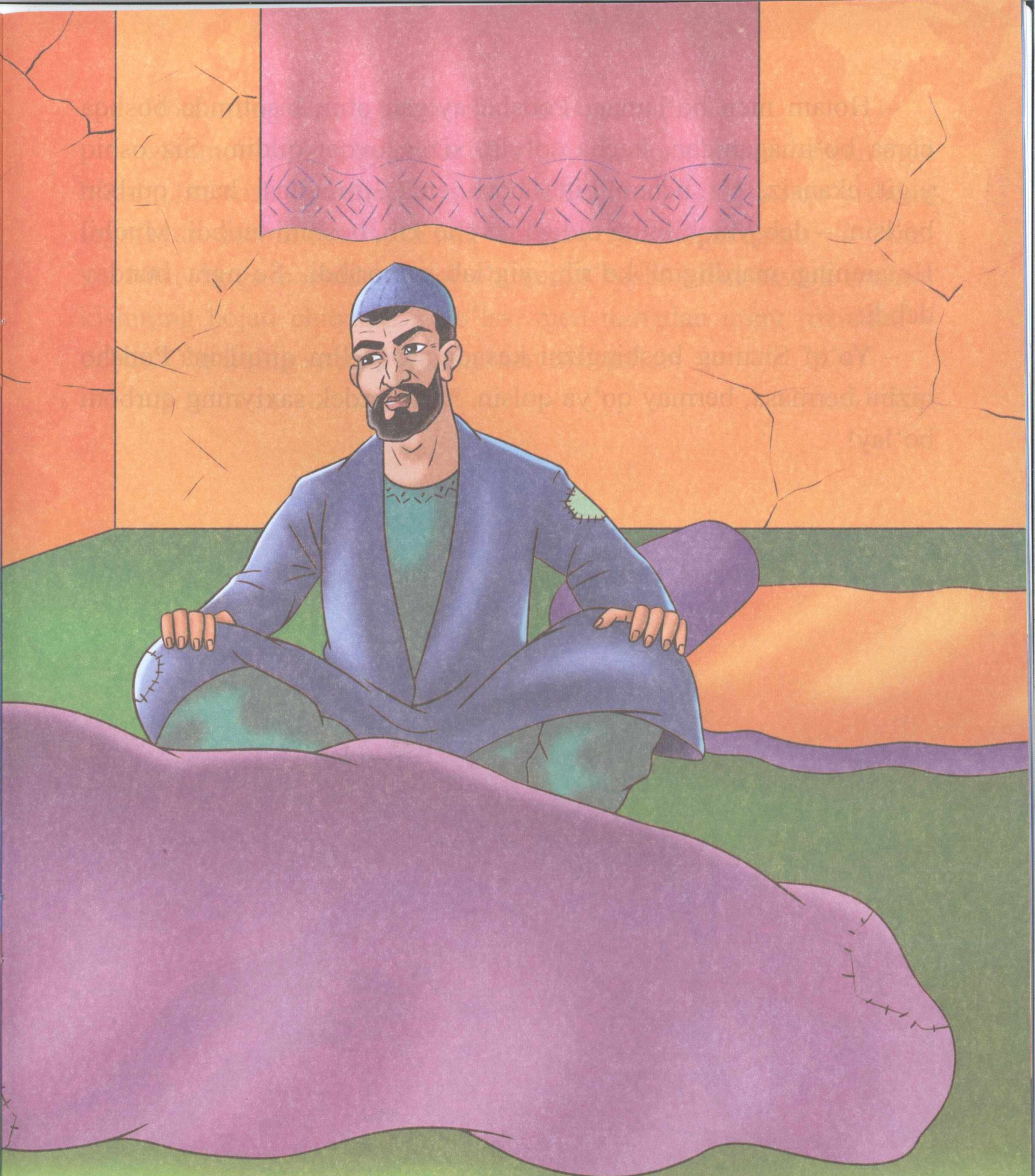
– Hotam sizga nima yomonlik qilgan edi? – deb so‘rabdi.

– Hotam-ku menga yomonlik qilgan emas, – debdi Muqbil. So‘ngra Hotamni nima uchun o‘ldirgani kelganini birma-bir aytib beribdi.

– Siz bu kecha yaxshilab dam oling, – debdi uy egasi, – erta bilan sizni Hotamga olib boray. Muqbil uy egasidan minnatdor bo‘lib, uyquga ketibdi. Tong otibdi. Ertalab nonushtadan keyin Muqbil:

– Qani, Hotamning uyini menga ko‘rsatib qo‘ying, – debdi. Uy egasi:

Abdulla Qodiriy nomidagi
viloyat AKM
INV № 2023/21-48

– Hotam men bo‘laman. Podsho aytgan otni, bisotimda boshqa narsa bo‘lmaganidan, kecha so‘yib, sizga ovqat qildim. Siz oshiq yigit ekansiz, siz uchun bitta bosh emas, mingtasi ham qurbon bo‘lsin, – deb Muqbilning oldiga tiz cho‘kib, boshini tutibdi. Muqbil Hotamning mardligini ko‘rib, yig‘lab yuboribdi. So‘ngra bunday debdi:

– Yo‘q! Sizning boshingizni kesadigan qo‘lim qirqilsin! Podsho qizini bermasa, bermay qo‘ya qolsin. Men sizdek saxiyning qurboni bo‘lay!

Hotamning bir o‘g‘li bor ekan, otasiga qarab:

– Mehmon to‘g‘ri aytadilar. Baribir, siz boshingizni berganingiz bilan: „Bu bosh Hotamniki emas“, deb uchinchi shartini qo‘yishdan toymaydi, menimcha. – debdi, so‘ngra Muqbilga qarab: – Otam siz bilan birga borsinlar, agar otamning boshi bilan sizdek muhtoj kishining hojati chiqadigan bo‘lsa, men mingdan ming roziman, – debdi. O‘g‘lining so‘zini Hotam ham ma’qullab:

– Men bironta muhtoj odam hatto boshimni so‘rab kelganda ham ayamayman, deb ahd qilgan edim. Endi murodinga yetdim. – debdi. Muqbil nima qilarini bilmay, noiloj Hotam bilan yo‘lga tushibdi. Ular bir necha kundan keyin Buxoro shahriga yetib kelibdi. Muqbil Hotamni tashqariga qo‘yib, o‘zi podsho saroyiga kiribdi. Podsho Muqbilni ko‘rishi bilan darhol:

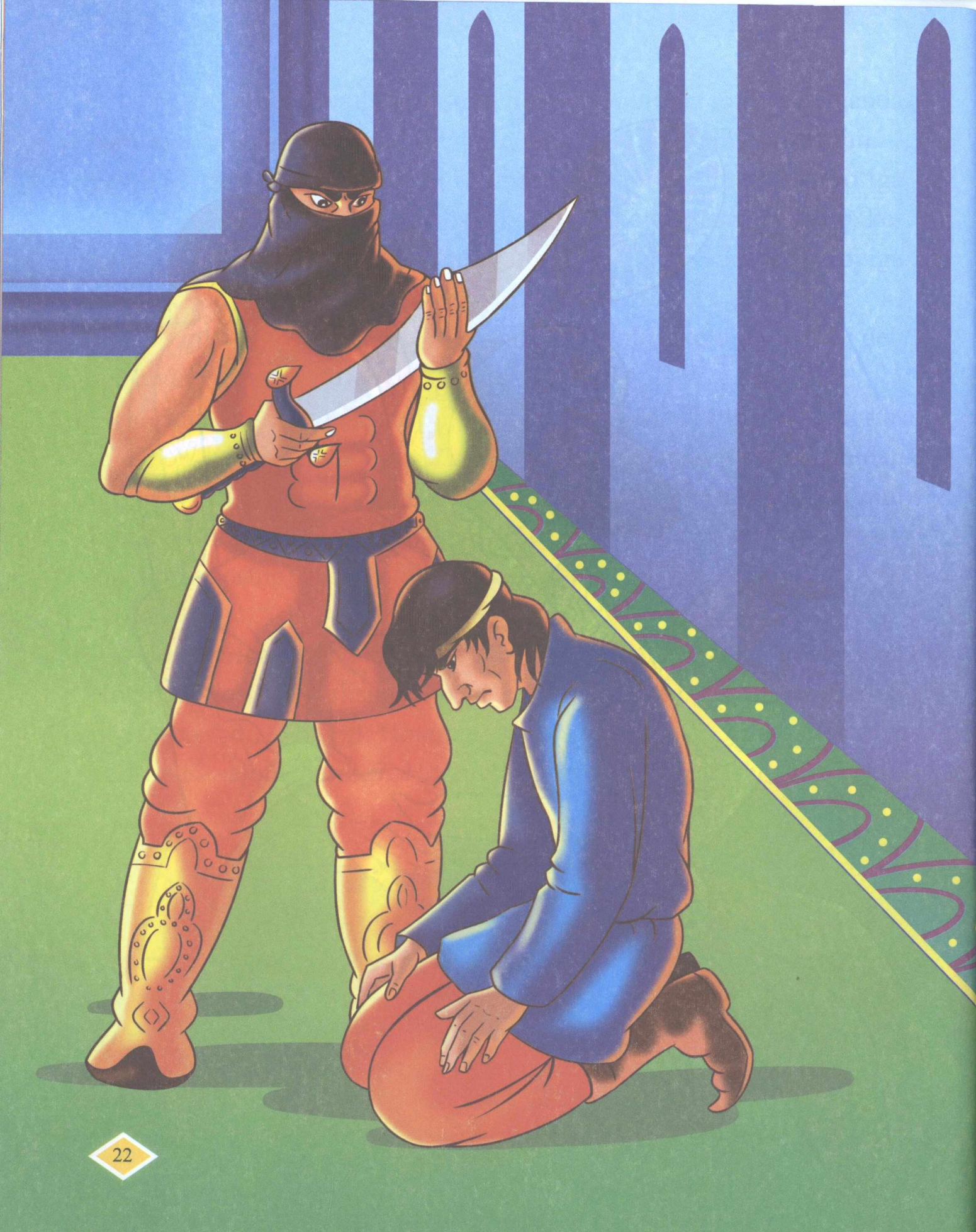
– Qani, Hotamning boshi bilan otini olib keldingmi? – deb so‘rabdi.

– Hotam saxiy yigit ekan, bilmasdan men uning uyiga borib, mehmon bo‘lib qolibman. Bisotida boshqa narsasi bo‘lmaganidan otini so‘yib, mendek bir musofirni mehmon qildi. Mening ahvolimni bilib, boshini qilichga tutib berdi. Lekin men shunday mard, saxiy kishining boshini emas, o‘zini tiriklayin olib keldim, – debdi.

Podsho:

– Qani Hotamning o‘zi! – deb qichqiribdi. Muqbil podshodan Hotamni boshlab kelishga ijozat so‘rabdi. Podsho bosh qimirlatib ijozat beribdi. Muqbil Hotamni podshoga ro‘para qilibdi. Hotam podshoga salom beribdi. Hotamni topib kelganiga ishonchi komil

bo'lgan podshoning rangi qochib, badaniga titroq turibdi. Hotam podshoga qarab:

– Siz yo'qlagan Hotam men bo'laman, – debdi. Podsho Muqbilga qarab:

– Men senga Hotamning boshini keltir, degan edim. Sen buni tiriklayin olib kelibsang, – degan ekan, Hotam:

– Men o'z yurtimda boshimni bu yigitga tortiq qilgan edim, unamadi. Noiloj o'zim birga keldim. Mana, marhamat, boshimni oling, ammo shu bechorani murodiga yetkazing, – debdi. Podsho Hotamni o'limga buyuribdi. Jallod Hotamni olib ketayotganda Muqbil chidolmabdi: bir musht urib jallodning yuzini teskari qilib qo'yibdi, keyin podshoga g'azab bilan:

– Sen qanday nomardsan! Shunday begunoh, mard, oliyjanob yigitni o'ldiradigan bo'lsang, qizingni bermay qo'yaqol! Agar o'ylaganing odam o'ldirish bo'lsa, Hotam o'rniga meni o'ldir, – debdi. Podsho tutaqib bo'g'ilibdi va Muqbilga qarab:

– O'ldirsam sendan qo'rqamanmi! – deb jallodni chaqiribdi, Muqbilni o'limga buyuribdi: Shu payt ichkaridan Mehrinigor yugurib chiqib, o'zini Muqbilga tashlabdi. Podsho g'azab bilan:

– Uni ham o'ldiring! – deb buyuribdi.

Shunda Hotam:

– Ey, xoin shoh, senda rahm-shafqatdan asar ham yo'q ekan, har qanday yirtqich hayvondan ham battar ekansan! – deb yugurganicha borib, podshohga hujum qilibdi. Bunga qarshi podsho qilich o'qtalgan ekan, Hotam podshoning qilichli qo'lini mahkam ushlab, yuziga bir tarsaki uribdi. Podsho taxtdan ag'darilib tushibdi. Hotam Muqbilga qarab:

– Taxtga chiqib o‘tiring, yigit, – debdi. Xalq zolim podshoni urib o‘ldiribdi, el-yurtning boshqarishini esa Muqbilga topshiribdi. So‘ngra Hotamning o‘zi bosh bo‘lib Mehrinigorni to‘y-tomoshalar bilan Muqbilga olib beribdi. El-yurt tinch va farovon umr kechira boshlabdi. Shunday qilib, Muqbil toshotar bilan Mehrinigor ikkisi murod-maqsadiga yetibdi.

82(50')
X 22

Muqbil toshotar / [Matn]: ertak. – Toshkent:
„Ensiklopediya“ nashriyoti MChJ, 2022 y. – 24 bet.

ISBN 978-9943-07-759-1

UO'K 398.21(=512.133)
KBK 82(50')

RASSOM:

SHOHIRUX TOSHTURDIYEV

Ўzbek xalq ertaklari

„Ensiklopediya“ nashriyoti
Toshkent – 2022

Muharrir *Sunnat Xo'jaahmedov*
Badiiy muharrir *Shohrux Toshturdiyev*
Kompyuterda sahifalovchi *Shahnoza Sobirova*

Bosishga ruxsat etildi 25.10.2022. Bichimi 84×108¹/₁₆.

„Times New Roman“ garniturasini. 16 kegl.

Hisob-nashriyot tabog'i 1,05.

Adadi 10 000 nusxa. Buyurtma № 829-22.

„Credo Print“ MChJ kitob fabrikasida chop etildi.

Toshkent shahar, Bog'ishamol ko'chasi. 160.

ENSIKLOPEDIYA
NASHRIYOTI

Toshkent shahar, Chilonzor tumani,
Muqimiy ko'chasi, 178-uy.

Ensiklopediya_nashriyoti_MU2021

Ensiklopediya_nashriyoti

ISBN 978-9943-07-759-1

9 789943 077591